การรู้สารสนเทศ : ความสามารถที่จำเป็นเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต

*รศ.ดร.บันเทา วิทวุฒิศักดิ์ **

สังคมสารสนเทศมีลักษณะเด่น คือ ความหลากหลายและมากมายของสารสนเทศ จนเกิดสภาวะที่เรียกว่า การทะลักทะลายของสารสนเทศ (information explosion) หรือสารสนเทศเกินพิกัด (information overload) พร้อมกับความก้าวหน้าของเทคโนโลยีสารสนเทศ ทั้งทางด้านคอมพิวเตอร์และการสื่อสาร หรือโทรคมนาคม ทำให้การจัดเก็บ การเข้าถึง และการถ่ายทอดสารสนเทศมีความสลับซับซ้อนยิ่งขึ้น ส่งผลให้ประชาชนในสังคมสารสนเทศ ต้องเปลี่ยนพฤติกรรมทักษะ และวัฒนธรรมในการใช้สารสนเทศ เพราะทักษะหรือความรู้ที่เคยมีมาในอดีต ซึ่งไม่เพียงพอกับสภาพของสารสนเทศ ที่มีอยู่ในปัจจุบัน ดังที่ ลิขิต ธีรเวคิน (2541, หน้า 6) กล่าวว่า "ในสังคมสารสนเทศจะเปิดโอกาสให้มนุษย์ได้รับสารสนเทศมากยิ่งขึ้น แต่ถ้าคนขาดจิตวิเคราะห์ไม่สามารถแยกแยะสารสนเทศที่ถูกต้อง สารสนเทศที่บิดเบือน หรือสารสนเทศที่ไม่ครบถ้วน ก็เหมือนกับการหลับตากินยาโดยไม่รู้ว่ายาชนิดไหนใช้กับโรคอะไร" ด้วยเหตุนี้เราจึงต้องเรียนรู้ เพิ่มพูนทักษะใหม่เพื่อให้มีความสามารถที่จะใช้สารสนเทศให้ได้ประโยชน์อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด

ถ้าจะมองย้อนกลับไปยังพัฒนาการทางสังคม ที่ได้มีการกล่าวกันว่าสังคมในยุคแรกเป็นสังคมเกษตรกรรม ต่อมาพัฒนาเป็นสังคมอุตสาหกรรม สังคมข้อมูลข่าวสาร และเป็นสังคมแห่งการเรียนรู้ สารสนเทศได้เป็นปัจจัยสำคัญมาโดยตลอด บุคคลกลุ่มแรกๆ ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับสารสนเทศ คือ นักวิทยาศาสตร์ หลังจากที่ได้ผลิตความรู้และมีการบันทึกเผยแพร่ข้อมูลกลุ่มที่มีบาทบาทต่อการจัดการข้อมูลข่าวสาร คือ กลุ่มบรรณารักษ์ นักสารสนเทศ และนักคอมพิวเตอร์ แต่ต่อไปในอนาคตเป็นการคาดการณ์ที่ไม่เกิดจริงนักก็คือ สารสนเทศเป็นเรื่องของทุกคน เพราะสารสนเทศมาเคาะถึงประตูบ้าน โดยความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีสารสนเทศ ดังนั้นคนที่จะอยู่ในสังคมสารสนเทศได้ก็ควรต้องมีการศึกษา มีความรู้ความสามารถทางด้านสารสนเทศ

---

* รองศาสตราจารย์ ระดับ 9 รองอธิการบดีฝ่ายวิจัย มหาวิทยาลัยราชภัฏบ้านสมเด็จเจ้าพระยา (ถึงแก่กรรมแล้ว)

นักวิจัยของ UNESCO (1971) ได้ทำการศึกษาพบว่า หากนับเวลาจากต้นคริสตศวรรษที่ 1 การเพิ่มทวีคูณ (double) ความรู้ของทั้งโลกเป็นอีกหนึ่งเท่าตัวนั้น ใช้เวลาถึง 1,750 ปี และจากปี ค.ศ. 1750-1900 มีการเพิ่มทวีคูณของความรู้อีกครั้งหนึ่ง ซึ่งไนส์บิท (Naisbitt, 1982) กล่าวว่า ในยุคปัจจุบันสารสนเทศมีการเพิ่มทวีคูณทุกระยะเวลา 5.5 ปี และเขาได้ทำนายว่าในเวลาอันไม่ช้านี้จะมีการเพิ่มทวีคูณของสารสนเทศทุกๆ ระยะเวลา 20 เดือน จะเห็นได้ว่าความจริงที่ประจักษ์แจ้ง และยอมรับว่ามีสารสนเทศมากมายมหาศาลในลักษณะของการ "ล้นระเบิด" ของสารสนเทศ (information explosion) ซึ่งสารสนเทศจะก่อให้เกิดคุณประโยชน์หรือนำไปใช้งานได้นั้น ต้องนำมาจัดระบบระเบียบ ผ่านการวิเคราะห์ และสังเคราะห์ให้กลายเป็นความรู้ (knowledge) และเมื่อบูรณาการความรู้ต่างๆ เข้าด้วยกันอย่างเหมาะสม ก็สามารถนำไปสู่การแก้ไขปัญหา การพัฒนาคุณภาพชีวิตและสังคม ซึ่งเป็นการสร้างปัญญา (wisdom) ที่จะช่วยให้ทั้งชีวิตส่วนตัว ชีวิตครอบครัวมีความสุข ประสบความสำเร็จ และทำให้สังคมโดยรวมมีความเข้มแข็งและสามารถก้าวเดินไปข้างหน้าได้อย่างมั่นคงและยั่งยืน

ฉะนั้น ในยุคปัจจุบันจึงจำเป็นต้องรู้สารสนเทศ ซึ่งการรู้สารสนเทศ (information literacy) เป็นคำที่เริ่มใช้ในประเทศสหรัฐอเมริกาใน ค.ศ.1974 และแพร่หลายต่อมาโดยเฉพาะอย่างยิ่งเวลา 4-5 ปี มานี้ เนื่องจากการเพิ่มขึ้นอย่างมากมายของสารสนเทศ ซึ่งนำไปสู่ความยากลำบากในการค้นหาและการเข้าถึงสารสนเทศที่ต้องการในภาษาอังกฤษ คำว่า information literacy มีความหมายใกล้เคียงกับคำว่า information competency แต่มีความแตกต่างจากคำว่า library literacy เนื่องจากคำว่า information literacy ครอบคลุมถึงความสามารถที่มากกว่าการค้นหาสารสนเทศโดยใช้เครื่องมือช่วยค้นของห้องสมุด เช่น OPAC หรือทรัพยากรสารสนเทศของห้องสมุด หากแต่ information literacy แสดงความหมายถึงผลสัมฤทธิ์ในเชิงเป้าหมายสำหรับผู้ใช้สารสนเทศ

ความหมาย

การรู้สารสนเทศ หมายถึง ความรู้และความสามารถของบุคคลในการระบุความต้องการสารสนเทศของตนเอง ความสามารถในการค้นหา ประเมินคุณค่าและใช้ประโยชน์จากสารสนเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ (American Library Association, 1989, p.1) ดังนั้น การรู้สารสนเทศจึงครอบคลุมความรู้ความสามารถของบุคคลในเรื่องต่อไปนี้

1. ตระหนักรู้ว่าสารสนเทศที่ถูกต้องสมบูรณ์สามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้
2. รู้ว่าตนเองมีความต้องการสารสนเทศใด
3. สามารถตั้งคำถามหรือระบุความต้องการสารสนเทศของตนเองได้

4. สามารถระบุหรือชี้แหล่งสารสนเทศที่จะค้นหาได้
5. สามารถพัฒนากลวิธีการค้นคืนสารสนเทศได้
6. สามารถเข้าถึงแหล่งสารสนเทศทั้งที่จัดเก็บอยู่ในสื่อคอมพิวเตอร์และสื่อรูปแบบอื่นๆได้
7. สามารถประเมินคุณค่าสารสนเทศได้
8. สามารถจัดกลุ่มหรือหมวดหมู่สารสนเทศเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ได้
9. สามารถบูรณาการสารสนเทศใหม่ๆ เข้ากับองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิมได้
10. สามารถใช้สารสนเทศในการคิดเชิงวิเคราะห์ และใช้สารสนเทศในการแก้ปัญหาได้

ดังนั้น ผู้รู้สารสนเทศจึงเป็นผู้ที่มีความรู้และความสามารถที่สำคัญ คือ รู้ความต้องการสารสนเทศ สามารถค้นหาและประเมินคุณค่าสารสนเทศ สามารถคิดเชิงวิเคราะห์ (critical thinking) ซึ่งเป็นผลสัมฤทธิ์ที่สำคัญของการรู้สารสนเทศ นอกจากนี้ ยังสามารถสื่อสารสนเทศโดยใช้เครื่องมือและเทคโนโลยีที่เหมาะสมได้อย่างมีประสิทธิภาพ และประการสุดท้ายคือมีความเข้าใจเรื่องจริยธรรมและมีจริยธรรมในการใช้สารสนเทศ

ความจำเป็นที่จะต้องมีทักษะการรู้สารสนเทศ

การรู้สารสนเทศ เป็นลักษณะหรือคุณสมบัติที่สำคัญที่เป็นแนวความคิดของสัญลักษณ์ด้านการเปลี่ยนแปลงของผู้ใช้ซึ่งอยู่ในสังคมสารสนเทศนับแต่อดีต คุณสมบัติหรือคุณลักษณะของผู้รู้หรือนักวิชาการ มักเปลี่ยนไปตามเครื่องมือของสังคมสมัยนั้นๆ ยุคโบราณที่ยังไม่มีการพิมพ์เกิดขึ้น การเรียนรู้เกิดขึ้นจากการถ่ายทอดจากผู้รู้มาสู่ผู้เรียนกันเป็นทอดๆ ด้วยการจำ ดังเช่น คำสอนของศาสนาพุทธ เป็นต้น แม้ยุคต่อมาจะมีระบบการพิมพ์เกิดขึ้นแล้วก็ตาม ทักษะทางด้านการจำก็ยังคงมีบทบาทสำคัญ แต่กลับลดบทบาททักษะการเรียนรู้ ปัจจุบันมีการจัดเก็บสารสนเทศในสื่อคอมพิวเตอร์ ทักษะที่จะต้องมีการเปลี่ยนแปลงตามเครื่องมือที่ใช้ ดังนั้นความจำเป็นที่จะต้องมีทักษะการรู้สารสนเทศ สรุปได้ดังนี้

1. การเพิ่มขึ้นอย่างมากมายของสารสนเทศ ทั้งด้านปริมาณ รูปแบบและเนื้อหา ทั้งที่อยู่ในรูปแบบและเนื้อหา ทั้งที่อยู่ในสื่อที่เป็นสิ่งพิมพ์และอิเล็กทรอนิกส์ พร้อมกับวิชาการต่างๆ ได้แตกสาขาเพิ่มขึ้นอย่างมาก
2. บทบาทของเทคโนโลยีสารสนเทศ โดยเฉพาะเทคโนโลยีทางด้านคอมพิวเตอร์และการสื่อสารหรือโทรคมนาคม ที่ทำให้การจัดเก็บและการแพร่กระจายสารสนเทศ มีเพิ่มจำนวนมากขึ้น และแพร่หลายไปทั่วโลก

สมาคมนักการศึกษาห้องสมุด และสื่อแห่งแคลิฟอร์เนีย (California Media and Library Educator Association, 1994, pp.VI-VII) ได้ให้เหตุผลดังนี้คือ

1. เราอาศัยอยู่ในสังคมสารสนเทศ

2. สารสนเทศ เป็นเครื่องอุปโภคที่ไม่มีสิ้นสุด และเราต้องการให้สารสนเทศได้แพร่หลายและเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับเรา

3. เทคโนโลยี ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทั้งวิธีการและความก้าวหน้าทั้งในด้านการจัดสร้างและการจัดเก็บสารสนเทศ ดังนั้นจึงมีความจำเป็นที่เราจะต้องมีการเปลี่ยนแปลง ทักษะและยุทธวิธีในการเข้าถึงสารสนเทศ พร้อมกันนี้ยังกล่าวเพิ่มเติมว่า การรู้สารสนเทศถือเป็นทักษะที่จำเป็นสำหรับทุกๆ คน ที่จะต้องนำไปใช้และปฏิบัติในสังคม ระบบประชาธิปไตย เพราะเราต้องการสารสนเทศ เพื่อนำไปใช้ในการตัดสินใจและแก้ปัญหา ซึ่งถือเป็นพื้นฐานของการคิดอย่างมีวิจารณญาณ (critical thinking) ที่จะต้องให้มีการเกิดขึ้นจนเป็นนิสัยของทุกๆ คน อันเป็นลักษณะของการศึกษาตลอดชีวิต เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์ (2542, หน้า 221) ได้ให้ข้อคิดถึงความจำเป็นของการรู้สารสนเทศว่า "ในอนาคตสื่อมวลชนและสื่ออิเล็กทรอนิกส์ จะเข้ามามีบทบาทสำคัญต่อการดำเนินชีวิตประจำวันของมนุษย์ สารสนเทศจะมากมายจนเกิดการหลั่งไหลและท่วมท้น สิ่งหนึ่งที่จะเป็นปัญหาใหญ่ก็คือ การไม่รู้จักวิธีการเลือกรับสารสนเทศหรือความรู้ที่มีอยู่" ซึ่งคล้ายกับแนวความคิดของ สุนทร แก้วลาย (2535, หน้า 2) ซึ่งให้เหตุผลว่า "การคิดค้นระบบการพิมพ์เมื่อ 500 ปีมาแล้ว มีผลต่อการเปลี่ยนแปลงในระบบการถ่ายทอดสารสนเทศอย่างไม่คาดฝัน ในปัจจุบันระบบสารสนเทศอิเล็กทรอนิกส์กำลังเข้ามาแทนระบบการพิมพ์แบบดั้งเดิม ปริมาณสารสนเทศหลายรูปแบบที่เพิ่มมากขึ้นมากมาย ทำให้การเลือกและเข้าถึงสารสนเทศมีความยุ่งยาก และต้องการความชำนาญมากขึ้น ขณะเดียวกันเทคโนโลยีสำหรับการจัดเก็บ การเข้าถึงและการถ่ายทอดสารสนเทศก็มีความสลับซับซ้อนยิ่งขึ้น"

คุณสมบัติของผู้รู้สารสนเทศ

ดอยล์ (California Media and Library Association, 1994, pp. 2-3) ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้รู้สารสนเทศ ไว้ 3 ประการหลักดังนี้คือ

1. บุคคลที่รู้สารสนเทศสามารถเข้าถึงสารสนเทศได้ดังนี้

   1.1 รู้ชัดถึงความต้องการสารสนเทศ

   1.2 รู้ชัดว่าสารสนเทศที่ถูกต้องและสมบูรณ์ เป็นพื้นฐานของการตัดสินใจทางปัญญา

   1.3 สามารถกำหนดคำถามบนพื้นฐานของความต้องการสารสนเทศ

   1.4 มีศักยภาพที่จะระบุถึงแหล่งทรัพยากรสารสนเทศได้

1.5 สามารถพัฒนายุทธวิธีในการค้นคืนสารสนเทศได้อย่างสำเร็จตามความต้องการ

1.6 สามารถเข้าถึงแหล่งทรัพยากรสารสนเทศทั้งที่เป็นสิ่งพิมพ์และในรูปของเทคโนโลยีได้

1.7 เป็นนักอ่านที่มีความสามารถ และความชำนาญเป็นอย่างดี

2. บุคคลที่รู้สารสนเทศสามารถประเมินสารสนเทศ ได้ดังนี้

2.1 สามารถกำหนดแหล่งสารสนเทศที่เชื่อถือได้

2.2 สามารถตัดสินใจสารสนเทศที่ถูกต้องและที่เกี่ยวข้องได้

2.3 สามารถรู้ประเด็นของสารสนเทศว่าเป็นข้อวิจารณ์ ทัศนะ หรือข้อเท็จจริงได้

2.4 ปฏิเสธสารสนเทศที่ไม่ถูกต้อง หรือทำให้เกิดการเข้าใจผิด

2.5 สามารถสร้างสารสนเทศขึ้นมาใหม่ จากสารสนเทศที่ไม่ถูกต้อง หรือทำให้เกิดการเข้าใจผิด ได้ตามความต้องการ

3. บุคคลที่รู้สารสนเทศ สามารถใช้สารสนเทศได้ดังนี้

3.1 สามารถจัดการกับสารสนเทศ เพื่อนำไปประยุกต์ใช้ในเชิงปฏิบัติได้

3.2 สามารถบูรณาการสารสนเทศใหม่ให้อยู่ในรูปขององค์ความรู้เดิมที่มีอยู่ได้

3.3 สามารถประยุกต์ใช้สารสนเทศ ในการคิดและแก้ปัญหาอย่างมีวิจารณญาณได้

สมิธ (Smith, 2549) ซึ่งเป็นอาจารย์สอนอยู่ที่ USF School of Library and Information Science ได้กล่าวถึงคุณสมบัติของผู้รู้สารสนเทศ ไว้ดังนี้

1. รู้ชัดถึงความต้องการสารสนเทศ
2. มีความสามารถในการติดตามและเข้าถึงสารสนเทศ ดังนี้

2.1 รู้จักการจัดหมวดหมู่หนังสือ เช่น ระบบทศนิยมดิวอี้ และระบบรัฐสภาอเมริกัน พร้อมทั้งสัญลักษณ์ทางด้านเลขเรียกหนังสือ (call number)

2.2 รู้จักการค้นด้วยระบบ Boolean

3. มีความสามารถในการประเมินสารสนเทศ ดังนี้

3.1 มีทักษะการคิดอย่างมีวิจารณญาณ

3.2 การประเมินสารสนเทศบนอินเทอร์เน็ตได้

3.3 การประเมินสารสนเทศบนเว็บได้

4. มีความสามารถในการใช้และการสื่อสารสนเทศ ดังนี้

4.1 สามารถสรุปความ และนำข้อความที่ถูกต้องไปใช้ได้

4.2 สามารถเขียนอ้างอิง หรืออ้างถึงได้

สำนักบรรณสารการพัฒนา
LIBRARY AND INFORMATION CENTER

มาตรฐานการรู้สารสนเทศ

สมาคมห้องสมุดอเมริกัน (American Library Association, 2549) ได้กำหนดเป็นมาตรฐานไว้ 9 ข้อ สำหรับนักศึกษา (The Nine Information Literacy Standards for Student Learning) โดยแบ่งออกเป็น 3 หมวด ดังนี้

1. หมวดการรู้สารสนเทศ

มาตรฐานข้อที่ 1 นักศึกษาที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้รู้สารสนเทศ จะต้องมีความสามารถที่จะเข้าถึงสารสนเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพและประสิทธิผล

มาตรฐานข้อที่ 2 นักศึกษาที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้รู้สารสนเทศ จะต้องมีความเชี่ยวชาญ และมีวิจารณญาณในการประเมินสารสนเทศ

มาตรฐานข้อที่ 3 นักศึกษาที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้รู้สารสนเทศ จะต้องใช้สารสนเทศอย่างถูกต้องและสร้างสรรค์

2. หมวดการเรียนรู้อย่างอิสระ

มาตรฐานข้อที่ 4 นักศึกษาที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้เรียนรู้อย่างอิสระด้วยการรู้สารสนเทศและติดตามสารสนเทศที่เกี่ยวข้องกับความสนใจของตนเอง

มาตรฐานข้อที่ 5 นักศึกษาที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้เรียนรู้อย่างอิสระด้วยการรู้สารสนเทศ ด้วยการนำวรรณกรรมและสารสนเทศไปประยุกต์ใช้ในการสร้างสรรค์ด้านอื่นๆ ด้วย

มาตรฐานข้อที่ 6 นักศึกษาที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้เรียนรู้อย่างอิสระด้วยการรู้สารสนเทศ และไขว่คว้าเพื่อให้เกิดความสามารถในการค้นคืนสารสนเทศและสร้างความรู้

3. หมวดการตอบสนองต่อสังคม

มาตรฐานข้อที่ 7 นักศึกษาที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้เกื้อกูลต่อสังคมอย่างแท้จริง เพื่อชุมชนการเรียนรู้ และสังคมการเรียนรู้สารสนเทศ จะต้องยอมรับถึงความสำคัญของสารสนเทศที่มีต่อสังคมในระบอบประชาธิปไตย

มาตรฐานข้อที่ 8 นักศึกษาที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้เกื้อกูลต่อสังคมอย่างแท้จริง เพื่อชุมชนการเรียนรู้ และสังคมการรู้สารสนเทศ จะต้องฝึกปฏิบัติตนให้มีพฤติกรรมที่มีมารยาท และจรรยาบรรณที่เกี่ยวกับสารสนเทศและเทคโนโลยีสารสนเทศ

มาตรฐานข้อที่ 9 นักศึกษาที่ได้ชื่อว่าเป็นผู้เกื้อกูลต่อสังคมอย่างแท้จริง เพื่อชุมชนการเรียนรู้ และสังคมการรู้สารสนเทศ จะต้องมีส่วนร่วมกับกลุ่มที่มีการติดตาม และสร้างสารสนเทศได้อย่างมีประสิทธิผล

สถาบันที่มีบทบาทในการพัฒนาบุคคลให้เป็นผู้รู้สารสนเทศ

การพัฒนาบุคคลให้เป็นผู้รู้สารสนเทศสามารถทำได้ทั้งในระบบการศึกษาและนอกระบบการศึกษา แต่ในที่นี้จะขอกล่าวถึงการพัฒนาในระบบการศึกษาเท่านั้น

1. สถาบันการศึกษา ภาระหน้าที่สำคัญประการหนึ่งของสถาบันการศึกษา คือให้ความรู้ สติปัญญาและพัฒนาให้บุคคลเป็นผู้รู้สารสนเทศ ซึ่งเป็นวิธีการที่บุคคลสามารถพัฒนาให้เกิดการเรียนรู้ตลอดชีวิต กล่าวไว้ว่า สถาบันการศึกษาทุกระดับตั้งแต่โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย สามารถพัฒนาบุคคลให้เป็นผู้รู้สารสนเทศได้ทั้งสิ้น สถาบันการศึกษาอาจบรรจุเนื้อหาเกี่ยวกับการรู้สารสนเทศในหลักสูตรการศึกษาซึ่งเป็นกระบวนการที่ปฏิบัติได้และเห็นผลสัมฤทธิ์ที่ชัดเจนรูปแบบที่พบเห็นได้บ่อย ได้แก่

1.1 การสอนแบบการศึกษาด้วยตนเอง เป็นการสอนแบบไม่ต้องเข้าชั้นเรียน โดยจะมีชุดการเรียนด้วยตนเอง (self-paced) ซึ่งออกแบบมาอย่างสอดคล้องกับวัตถุประสงค์

1.2 การสอนแบบบูรณาการ (integrated) เป็นการสอนแบบที่มีชั้นเรียนและมีชุดการสอนและ/หรือชุดการเรียนด้วยตนเองประกอบด้วย

1.3 การสอนแบบเป็นวิชาหนึ่งในหลักสูตร เป็นวิธีการสอนการรู้สารสนเทศที่มีประสิทธิภาพมากที่สุด เนื่องจากเป็นหลักสูตรที่มีเป้าหมาย วัตถุประสงค์และเนื้อหาเกี่ยวกับการรู้สารสนเทศโดยเฉพาะเนื้อหาที่สอนเกี่ยวกับการรู้สารสนเทศมักประกอบด้วยทักษะและความรู้ความเข้าใจที่สำคัญดังต่อไปนี้

1) ทักษะทั่วไป ครอบคลุมทักษะเกี่ยวกับการแก้ปัญหา การทำงานเป็นทีม ทักษะการสื่อสารทั้งการพูด การฟัง การเขียน และทักษะการคิดเชิงวิเคราะห์

2) ทักษะทางด้านสารสนเทศ ครอบคลุมทักษะการแสวงหาสารสนเทศ การใช้สารสนเทศและทักษะการใช้เทคโนโลยีสารสนเทศ

3) เนื้อหาที่ปลูกฝังทัศนคติ ความคิดและความเชื่อเกี่ยวกับจริยธรรมในการใช้สารสนเทศ ความรับผิดชอบต่อสังคมอันเป็นผลมาจากการใช้สารสนเทศทั้งจากสารสนเทศดิจิตอล สารสนเทศที่เป็นสิ่งพิมพ์และรูปแบบอื่นๆ

2. ห้องสมุด ห้องสมุดเป็นแหล่งสะสมภูมิปัญญาของมนุษยชาติ และเป็นสถาบันที่อยู่คู่กับอารยธรรมของโลกมาแต่สมัยโบราณ ห้องสมุดมีการปรับตัวและมีพัฒนาการไปตามวิทยาการและเทคโนโลยีที่เปลี่ยนโลกให้ก้าวหน้า อย่างไรก็ตาม แนวคิดและภาระหน้าที่หลักของห้องสมุดไม่เคย

เปลี่ยนหนึ่งในจำนวนนั้น คือการทำให้ผู้ใช้รู้จักห้องสมุด รู้จักทรัพยากรสารสนเทศและสามารถนำทรัพยากรสารสนเทศไปใช้ประโยชน์

กิจกรรมและวิธีการของห้องสมุดที่จัดขึ้นเพื่อให้ผู้ใช้รู้จักห้องสมุดและสามารถใช้ประโยชน์จากสารสนเทศมีหลายวิธี เช่น สอนการค้นหาสารสนเทศของห้องสมุด สอนการค้นหาและเข้าถึงสารสนเทศที่อยู่ภายนอกห้องสมุด รวมทั้งกิจกรรมในรูปแบบที่คล้ายคลึงกันซึ่งใช้คำเรียกว่าการให้การศึกษาผู้ใช้ (User education) ซึ่งหมายถึง การสอนหรือแนะนำให้ผู้ใช้รู้จักและเข้าใจบริการ สารสนเทศ ทรัพยากรสารสนเทศ การค้นหาสารสนเทศ เครื่องมือช่วยค้น สิ่งอำนวยความสะดวกต่างๆ ของห้องสมุด (A.L.A. Glossary of Library and Information Science, 1983, p. 37)

ดังนั้น จะเห็นได้ว่ากิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการรู้สารสนเทศมิได้เป็นเรื่องใหม่สำหรับห้องสมุดแต่อย่างใดหากแต่คำว่า การรู้สารสนเทศเป็นคำที่นิยมใช้ในระยะหลังซึ่งเน้นและให้ความสำคัญกับความเข้าใจถึงความสำคัญของสารสนเทศ ความสามารถที่จะระบุความต้องการสารสนเทศ ความสามารถที่จะระบุแหล่งสารสนเทศ ความสามารถในการค้นหาและประเมินค่า

การรู้สารสนเทศในสถาบันการศึกษา

การพัฒนานักศึกษาให้เป็นผู้ใฝ่การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นบทบาทสำคัญประการหนึ่งของสถาบันอุดมศึกษา จะเห็นได้ว่าสถาบันแต่ละแห่งมุ่งสอนให้นักศึกษา คิดอย่างมีวิจารณญาณ คิดเป็นทำเป็น และฝึกการเรียนรู้ อย่างเป็นระบบเพื่อที่จะให้ออกไปเป็นพลเมืองที่ดี ทักษะการรู้สารสนเทศจะทำให้นักศึกษาสามารถเรียนรู้ได้อย่างกว้างขวาง โดยไม่จำกัดเฉพาะในห้องสี่เหลี่ยมเท่านั้น นักศึกษาสามารถเรียนตามความสนใจของตนเอง โดยไม่จำกัดเวลาและสถานที่

สถาบันการศึกษาบางแห่งได้จัดการศึกษาออกไปยังวิทยาเขต หรือศูนย์บริการต่างๆ ซึ่งการเรียนการสอนลักษณะนี้เป็นการสอนทางไกลลักษณะหนึ่ง ถ้านักศึกษามีทักษะการรู้สารสนเทศเป็นอย่างดี และการเรียนลักษณะนี้ก็ไม่เป็นปัญหา นักศึกษาสามารถเข้าถึงแหล่งสารสนเทศที่เกี่ยวข้องกับการเรียน อย่างไรก็ตามการรู้สารสนเทศของนักศึกษาที่เรียนในระบบและนักศึกษาที่เรียนระบบทางไกล ควรจะมีความรู้ความสามารถเท่าเทียมกัน

การสร้างทักษะการรู้สารสนเทศให้กับนักศึกษา จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือจากทุกฝ่าย ทั้งด้านผู้สอน บรรณารักษ์ และผู้บริหารของมหาวิทยาลัย อาจารย์ผู้สอนอาจกำหนดให้นักศึกษาไปศึกษาค้นคว้าเพิ่มเติมประกอบการเรียนแต่ละวิชา จากการสอบถามนักศึกษาที่ใช้ห้องสมุด พบว่าส่วนใหญ่ มาทำงานที่อาจารย์มอบหมาย ส่วนบรรณารักษ์ก็เตรียมทรัพยากรต่างๆ มีการคัดเลือกและ

ประเมินผลทรัพยากรที่มีอยู่ว่าสอดคล้องกับหลักสูตรต่างๆ เนื้อหามีความทันสมัยมากน้อยเพียงใด มีการแนะนำ การใช้หรืออบรมเกี่ยวกับการใช้ทรัพยากรที่มีในห้องสมุด สำหรับผู้บริหารก็จัดสรรงบประมาณทรัพยากรและบุคลากรอย่างเพียงพอ และกระตุ้นให้มีโครงการพัฒนาการรู้สารสนเทศอย่างต่อเนื่อง

บทสรุป

จากการที่นักวิชาการ สมาคม องค์การต่างๆ กล่าวถึงการรู้สารสนเทศไว้หลากหลาย จึงพอสรุป การรู้สารสนเทศความสามารถที่จำเป็นสำหรับบุคคลเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิตได้ดังนี้

1. รู้ชัดถึงความต้องการสารสนเทศ

2. สามารถเข้าถึงและใช้สารสนเทศได้

3. สามารถประเมิน และเลือกใช้สารสนเทศที่ตรงกับความต้องการหรือเกี่ยวข้อง และเป็นสารสนเทศที่ถูกต้อง และสมบูรณ์

4. สามารถนำสารสนเทศไปประยุกต์ใช้ในการคิด แก้ปัญหาและบูรณาการสารสนเทศใหม่ๆ กับองค์ความรู้ที่มีอยู่เดิม

5. ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการค้นคืนสารสนเทศได้อย่างมีประสิทธิภาพ

6. ใช้เทคโนโลยีสารสนเทศในการสร้างงาน เผยแพร่สารสนเทศของตนเองได้

7. มีจริยธรรม หรือจรรยาบรรณ ในการใช้และเผยแพร่งานสารสนเทศในรูปสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เช่น การอ้างอิง เป็นต้น

พร้อมกันนี้ ดอยล์ (Doyle, 2549) ได้สรุปถึงคุณสมบัติของการรู้สารสนเทศไว้สั้นๆ ว่า “Access, evaluate and use information from variety sources” นั้นก็คือสามารถที่จะเข้าถึง ประเมินและใช้สารสนเทศจากแหล่งที่หลากหลายได้

บรรณานุกรม

เกรียงศักดิ์ เจริญวงศ์ศักดิ์. (2542). **คลื่นลูกที่ 5 ปราชญ์สังคม: สังคมไทยที่พึงประสงค์ในศตวรรษที่ 21** (พิมพ์ครั้งที่ 2). กรุงเทพ: ซัคเซสมีเดีย.

พงษ์ศักดิ์ สังขภิญโญ. (2542). **โลกของสารนิเทศ**. นครศรีธรรมราช: สถาบันราชภัฏนครศรีธรรมราช.

รังสรรค์ สุกันทา. (2543). การรู้สารสนเทศ (Information literacy): ขีดความสามารถที่จำเป็นเพื่อการเรียนรู้ตลอดชีวิต. **วารสารครุศาสตร์, 28**(3), 17-24

ลิขิต ธีรเดช. (2541, เมษายน 14). ข่าวสาร ความรู้ และปัญญา. **มติชน**, หน้า 6.

สุจิน บุตรดีสุวรรณ. (2546). การรู้สารสนเทศ (Information Literacy) สำหรับนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา. **วารสารนิเทศ, 10**(1-2), 35-43.

สุนทร แก้วลาย. (2535). ทักษะด้านสารนิเทศสำหรับนักการศึกษาในวิชาชีพสารนิเทศในยุคปัจจุบัน. **วารสารบรรณารักษศาสตร์และสารนิเทศศาสตร์, 1,** 1-7.

สีปาน ทรัพย์ทอง. (2548). การรู้สารสนเทศ. **วารสารห้องสมุด, 49**(2), 58-68.

American Library Association. (1989). **President committee on information literacy final report.** Chicago: American Library Association.

Smith, Drew. (1998). **Directory of online resources for information literacy**. Retrieved July 20, 2004, from http:///nosferatu.cas.usf.edu/lis/

_____ . (1983). **The ALA glossary of library and information science**. Chicago: American Library Association.

California Media and Library Educators Association. (1994). **From library skills to information literacy: A handbook for the 21 th century**. Cattle Fock, Colorado: Hi Willow Research and publishing.

Doyle, Chris. (1999). **Information literacy skills**. Retrieved July 24, 2004,from http://sfaff.lib.vtexas.edu/~beth/IRSQ/skills.html

Naisbitt, John. (1982). **Megatrends.** New York: Wavner Books.

Smith, Drew. (1998). **Directory of online resources for information literacy**. Retrieved July 20, 2004, from http://nosferatu.cas.usf.edu/lis/